

Ю. А. Зінько, В. А. Косаківський, Ю. С. Степанчук (м Вінниця)

БУША: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Археологічна наука - важлива складова досліджень давньої історії України. Але, археологія вважається найпримхливішою серед усіх спеціальних історичних дисциплін. Щоб приступити до археологічних досліджень потрібно докласти чимало зусиль: забезпечити наукову експедицію транспортом, спеціальним реманентом, продуктами харчування, належними умовами проживання тощо. Ретельність у підготовці, належний фаховий рівень учасників експедиції, навіть, погодні умови - мають визначальний вплив на результат розкопок.

Влітку 2007 р. на території Державного історико-культурного заповідника "Буша" продовжила роботу археологічна експедиція студентів інституту історії етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського під керівництвом ст. викладача кафедри етнології В. А. Косаківського. Значну допомогу у організації та проведенні досліджень надав голова підприємства "Вінницяагроліс" Вдовцов Михайло Леонтійович.

Старовинна Буша привертала увагу дослідників здавна. Ще у 1883 році відомий український історик В.Б.Антонович відкрив і дослідив скельне приміщення із наскальним рельєфом, відоме сьогодні як Бушанський рельєф, або Скельний храм.

Вивчення цієї унікальної пам'ятки продовжили археологічні дослідження 1961 року під керівництвом В.М.Даниленка та 1985 і 1987 років під керівництвом І.С.Винокура¹.

Провівши розвідку Буші та її околиць, на основі численного підйомного археологічного матеріалу, І.С.Винокур довів що після трипільських племен тут проживало населення доби бронзи (II тис. до н.е.). Ним виявлені поселення скіфського часу (VI-IV ст. до н.е.), поселення черняхівської культури (II-V ст. н.е.), ранньосередньовічне слов'янське селище (V-VIII ст. н.е.) та давньоруське поселення (XI-XIII ст.)². Отже, щонайменше, від IV тис. до н.е. на території сучасної Буші безперервно проживали люди.

Ґрунтовні археологічні пошуки у Буші розпочалися з 2005 року. Експедиція студентів-істориків Вінницького педуніверситету на чолі із М. В. Потупчиком відкрила і дослідила житло на колишній території середньовічного замка. Його залишки було законсервовано, кераміку частково реставровано, а над розкопом зведено павільйон у вигляді трипільського житла. Проводиться музеєфікація цього об'єкту.

Напередодні нової експедиції 2007 р., методом шурфування, поблизу стіни замкової вежі була проведена розвідка, яка й визначила місце подальших розкопок. У результаті шурфування піднято на поверхню численні археологічні матеріали різних історичних періодів. Так, у верхньому шарі ґрунту на глибині від 15 см, поряд із типовими знахідками трипільської кераміки, було знайдено залишки матеріальної культури часів середньовіччя: козацьку люльку, фрагменти кахель, частину підсвічника та фрагменти керамічного посуду з різною, переважно зеленого та світло-зеленого кольору, поливою.

Основні знахідки трипільської культури містилися на глибині шурфу починаючи від 20 см, а наявність характерних кусків обпаленої глиняної обмазки вказувала, що розвідувальні шурфи закладені на місці давнього помешкання.

У окремих місцях культурний шар розпочинався на глибині від 10 см. У радянський час на цьому місці було зрізано верхній шар ґрунту і обладнано футбольне поле. Жителі Буші свідчать, що після роботи бульдозера побачили велику кількість сіро-жовтих плям різних розмірів, розміщених на однаковій (2-3 м) відстані одна від одної. У вигорнутому ґрунті, поряд із безліччю типових керамічних фрагментів знаходилися і непошкоджені вироби часів Трипілля: зооморфні та антропоморфні фігурки, кам'яні та кістяні знаряддя праці, посуд.

Основні археологічні роботи сезону 2007 року проводилися на дослідницькій площадці у 10 на 14 м (140 м²), на якій виявлено залишки трипільського житла (IV тис. до н.е.). Після зняття верхнього шару ґрунту, починаючи від 10-15 см від поверхні ПОСТУПОВО з'являвся культурний шар: пізньосередньовіччя, чорноліська та трипільська кераміка, переважно середнього періоду (етап В, за Т. Пассек).

Цікавими стали знахідки вже згаданих археологічних культур, зокрема, чорноліської (1 тис. до н.е.) та матеріали XVI-XVII ст., коли Буша була містом. На жаль, змішування культурних шарів спричинене господарською діяльністю людини та природною деформацією ґрунту, утруднювало як фізичну, так і аналітичну роботу археологів.

Єдиний масив глиняної обмазки був виявлений на глибині 20-40 см від поверхні. На нашу думку . це - залишки трипільського помешкання.

Увагу дослідників привернули кістки свійських та диких тварин, що у великій кількості зустрічались на всій досліджуваній ділянці. Завдяки теплому клімату та сухуватому ґрунту кістки не мали слідів природних ушкоджень і збереглися досить добре. Серед них: череп тура з рогами,

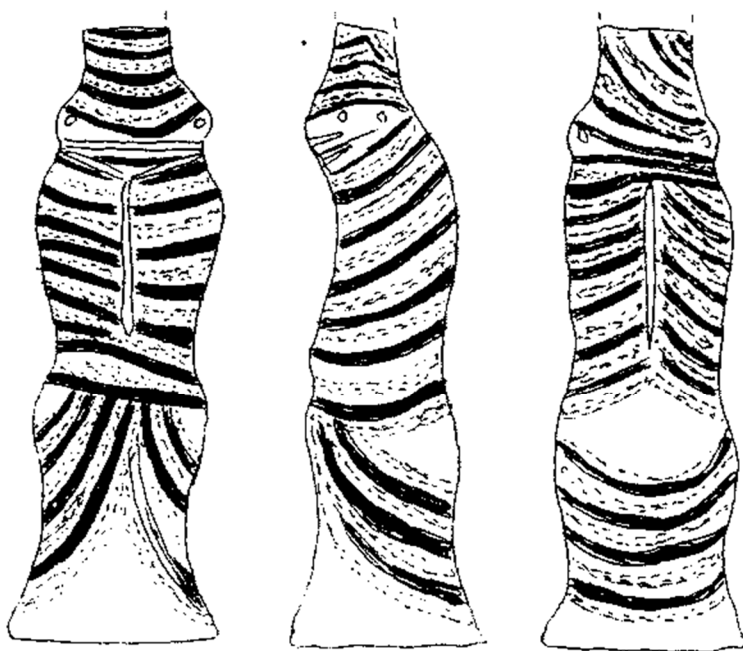
ріг молодого лося, масивний ріг тура (понад 40 см), ріг молодого оленя (понад 50 см), щелепи та кістки великої рогатої худоби, свиней, собак, скупчення річкових молюсків тощо. Виявлено, також, кістки людини, а саме - дитини. Можливо, часів оборони Буші 1654 року.

Поряд знайдено знаряддя праці з кременю, каменю, кістки та глини: кремінні сокири, ножовидні пластини, вкладиші до серпів, шкребки для виправки шкір, шила, проколки, орнаментири тощо.

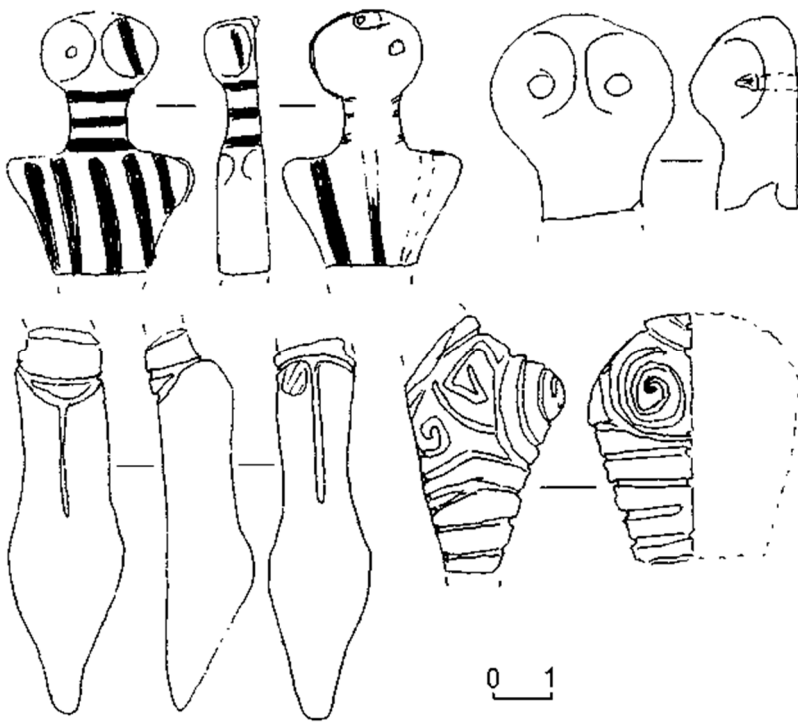
Окрему групу знахідок складають антропоморфні та зооморфні статуетки з розписним і заглибленим орнаментом.

Рідкісною знахідкою є просвердлений зуб лисиці від намиста.

Студентів-дослідників вразили своєю загадковістю характерні розписи на трипільському посуді - геометричні фігури виконані чорною, темно-коричневою та білою фарбами. Особливу зацікавленість викликав малюнок птаха на одному із фрагментів великої миски. Максимально реалістичне зображення виконане чорним кольором свідчить не лише про розуміння давніми людьми прекрасного, а й намагання його передати іншим.

Рис. 1. Трипільська статуетка з розкопок у Буші.

Рис. 2. Трипільські статуєтки з розкопок у Буші.

Загалом, до журналу реєстрації знахідок занесено 1827 назв, хоча переважна більшість їх ще не зареєстрована і залишилась на місці розкопу. Даний археологічний об'єкт законсервовано. Археологічні роботи планується продовжити у наступному році.

Дослідження трипільського поселення у с.Буша сприяє більш глибокому вивченню однієї з найдревніших землеробських культур світу та додає туристичної привабливості історико-культурному заповіднику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заєць І.І. Бушапський природничо-археологічний та архітектурно-скульптурний комплекс// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Випуск 5. Серія: Історія: Збірник наукових праць/ За загальною редакцією проф. П.С. Григорчука). - Вінниця, 2003. - С.8.

2. Винокур І.С., Альошкін О.М. та ін. Буша: історико-краєзнавчі нариси. - Хмельницький, 1991. -С.99.